
Toru Tani

FENOMENOLOGIJA IN KRIZA INTERKULTURNOSTI

Uvod

49

Letos slavimo stopetdesetletnico rojstva Edmunda Husserla [1859–1938]. Njegova fenomenologija je filozofija v kriznem času. Četudi meri na univerzalnost, je ne moremo ločiti od zgodovinske situacije evropskih znanosti. Ta stari problem moramo pravilno zajeti.¹ Zadnji čas srečujemo *drugo krizo*, ki bi jo lahko poimenovali »kriza interkulturalnosti«. Da bi se z njo lahko spopadli, moramo osvojiti nove vpoglede, ki jih Husserl ni poznal. Izhajajoč od Husserla bi rad opozoril vsaj na zastavek te problematike. Poskus je tako prevzem kot razvoj duha fenomenologije, pa tudi *dogodivščina*, ki vstopa na nepoznani horizont.

Najprej bom razjasnil svoje dojemanje fenomenologije, da zadobimo skupna tla diskusije. Pri tem bi lahko – poleg trivialnega – pokazali še na nekaj novega. Da bi to razjasnil, bom omenil tudi fenomenološko metaforiko.

1 Problem omenjam v besedilu, navezuje se na problem interkulturalnosti.

1. Fenomenologija kot »filozofija od znotraj in spodaj sem«

Husserlova fenomenologija, kot poskus restavracije evropskih znanosti, je strukturirana kakor »stavba«,² s pritličjem in nadstropjem. Naravoslovci, znanstveniki delujejo v nadstropju; njegova tla so (čista) logika.³ Nadstropje je »zgrajeno na« pritličju, kjer prebivajo in delajo fenomenologi. Ta ideja se torej giblje v metaforiki gradnje.

Fenomenologi v pritličju se ukvarjajo z »*direktnim izkustvom*«. Tega označujemo tudi kot »*življenje*«, ali tudi, v nasprotju z naravo smislu naravoslovja, kot »*duh*«. V tem je podlaga logike in vseh znanosti. Te lahko utemeljimo pred vsem zaradi »univerzalnega apriorija korelacije« (Hua VI 169, op. na robu), ki »korenini« v življenju. Ta apriori je glavna opora celotne zgradbe. Ker so znanosti na ta življenjski krog pozabile, so zašle v krizo. Kljub temu je *pozabo* spremljalo še nekaj drugega. Naravoslovci so nevede »*prestopili*« mejo življenjskega kroga.⁴ Pri tem so izgubili najpomembnejše: »smisel«. Pritličje je bivalni in življenjski prostor, »znotraj« katerega živi njegov smisel. Da bi krizo prestali, se moramo vrniti k življenju.⁵ In zgolj »znotraj« tega naj bi mislili vse. Metodi vračanja [k življenju] sta fenomenološka redukcija⁶ in refleksija. Zato [Husserl] fenomenologijo označuje za filozofijo »*od znotraj in spodaj sem*« [»von innen und unten her«] (Hua XXIV, 387).

50

2 Metaforika, ki jo uporabljam, se navezuje na »*Bauen*« in »*Bebauen*.« [Glagola *bauen, bebauen* ne pomenita le »graditi« in »pozidati«, ampak tudi »pridelovati« in »obdelati«. *Op. prev.*] Menim, da ustreza Husserlovi misli in napeljuje na pojem »kulture.«

3 Logika se ukvarja s prostorom možnosti, v katerem nastaja dejanskost. Je baza znanosti, ki smejo nositi končnico »-logije«, je znanstveni nauk, *Wissenschaftslehre*.

Pri Husserlu odnos logike do ontologije ni tako jasen. Menim namreč, da je logika v ožjem smislu formalna logika. Ustreza zgolj formalni ontologiji. Logika v širšem pomenu, znanstveni nauk, lahko vključuje tudi materialno ontologijo.

Kar zadeva odnos možnosti in dejanskosti, Husserl pravi, da je leibnizovec, da torej raziskovanje možnosti predhodi raziskovanju dejanskosti (prim. Bw III, 461.) Dejanskost ne nastane izven okvira možnosti. Vsaka dejanskost je »udejanjenje« možnosti. Vsako dejstvo je »udejanjenje« bistva. Ta pogled na stvari ni specifično fenomenološki. Husserl je bil mnenja, da so zgolj-logične raziskave obstajale že prej, ni pa bilo pristno fenomenoloških (prim. Bw IV, 255.) Zato je poskušal razvijati predvsem slednje, četudi so bile zanj pomembne tudi prve.

4 Naravoslovci vrše »transcendirajoči miselni akt« (Hua II, 39) ali »transcendirajoče tolmačenje« (Hua X, 5). Merleau-Ponty je to poimenoval »pensée de survol« (*Le visible et l'invisible*, str. 99): »pensée en survol« (*L'œil et l'esprit*, str. 12). V našem kontekstu bi ga lahko označili za »mišljenje nadstropja«. Merleau-Pontyjeva beseda »kosmotheoros« pomeni skorajda isto.

5 Življenjski krog ni fiksiran zgolj na pritličje. Lahko se širi. Njegove stene so precej premične in raztezne, so žive stene.

6 Epoché, ki suspendira bitno vero zunanosti, lahko gledamo kot pomožno metodo osvojitve strogosti te reduktivne metode. Preprečuje nagnjenost k transcendirajočem miselnem aktu.

2. Konstitucija in metaforika gradnje

Pri analizi življenja Husserl rabi besedo »konstitucija«. Četudi ta beseda pri njem ne meni konstitucije v normalnem smislu, temveč »*narediti predmet predstavljev*« (prim. Bw III, 132 [1903]),⁷ se ne izmakne gravitacijskem polju metaforike gradnje.

Način konstitucije je po Husserlu, »dajanje smisla«.⁸ Se ta sploh veže na metaforiko gradnje? Pogledati moramo bolj natančno: dajanje-smisla ne pomeni kaj takega kot obarvati beli papir s poljubno barvo, torej brezsmiselnemu podariti poljubni smisel. Če bi »jaz« zmožal poljubno določati smisel, bi bil gospodar smisla.

Vsi akti, v katerih se predmeti prikazujejo, npr. zaznava, posedujejo dva »prek«, »*mittels*«. Predmet se prikaže »prek« noeme. Noema je enotnost zaznavnih čutov.⁹ Lahko bi torej rekli: predmet se prikaže »prek« čutov.¹⁰ To je prvi »prek«.¹¹

O drugem »prek« pravi Husserl, da se sam zaznavni čut prikaže le prek senzualnega, torej prek *hyle*.¹² Husserl je analizo tega drugega 'prek' poglobil v genetični fenomenologiji. Ta je arheologija ali geologija življenja, ki spravlja na dan globljo, tako rekoč podzemno strukturo pod pritličjem. Pri tem je odkril, da *hyle* zavoljo »homogenitete« in »heterogenitete« izkazuje tendenco povezovanja.¹³ Pre-

7 [»den Gegenstand vorstellig machen«] To pomeni »pustiti, da se prikaže predmet«. V tem smislu gre tudi za metaforiko svetlobe.

8 [»*Sinngebung*«] Pojem »dajanja« pripada ekonomski metaforiki. Vseeno »jaz« že pred tem prevzame začenjajoči smisel. V tem smislu »jemanje-smisla« [»*Sinn-nehmung*«] predhodi dajanju-smisla.

9 Izvirnik: »Das Noema ist eine Einheit der Wahrnehmungssinne.«

10 »Noema se torej navezuje na predmet in ima 'vsebine', 'prek' katere se navezuje na predmet.« (Hua III/1, 299)

11 Husserl je videl, da vsi akti: zaznava, slikovna zavest, tuje izkustvo in tudi govorica, posedujejo to »prek« strukturo. Formuliral jo je kot »univerzalni korelacijski apriori« (prim. Hua VI, 169 isl., r. op.) Ta je tako rekoč poglavitna opora, s katero lahko logiko utemeljimo iz življenja. Glede jezika Husserl pripomni: »[...] da dobi kak izraz le tako, da pomeni, odnos do predmetnega, in se torej upravičeno reče, da izraz označuje (imenuje) predmet *prek* njegovega pomena [...] oz. da je ta akt pomenjanja določen način menjenja – le da se ta način pomenjujočega menjenja in s tem pomena samega pri identičnem zadržanju predmetne smeri lahko [tudi] menja.« (Hua XIX/1, 54)

12 »1. vsi tisti doživljaji, ki smo jih v *Logičnih raziskavah* označili kot 'primarne vsebine'; 2. doživljaji, oz. doživljajski momenti, ki v sebi nosijo specifično intencionalnost. Prvim pripadajo določeni, po višjem rodu enotni '*senzuelni*' doživljaji | '*vsebine občutij*', kot so barvne date, date tipa, zvočne date ipd., ki jih ne zamenjujemo več s prikazujočimi se stvarskimi momenti, barvitostjo, hrapavostjo itd. ampak jih *prek* njih doživljajsko 'prikazujemo'.« (Hua III/1, 192)

13 »Najsplošneje vsebinsko določene povezave privzdignjenih [*abgehobenen*] predmetov so očitno podobnost oz. enakost in neenakost, ali če rečemo pregnantneje: povezava *homogenitete* in povezava *heterogenitete*.« (Hua XI, 129)

prosteje povedano, poseduje začetno in spontano gibanje, da se lahko osmisli. Dogaja se podzemno. Za jaznega prebivalca pritličja je »brezzavestno«. ¹⁴

Po Husserlu pride najprej do privzdignjenja [*Abhebung*]. ¹⁵ Pravi pa tudi: »Zase privzdignjeno fungira afektivno.« (Hua XI, 131) In še: »Čutne date (in tudi date nasploh) tako rekoč pošiljajo afektivne žarke moči na jazni pol.« (Hua XI, 149) Da tu rabi besedo »pošiljati«, *senden*, je pomenljivo, saj [ta glagol] izhaja iz istega etimološkega korena kot beseda 'smisel', *Sinn*, tj.: *sent-*. Smisel nekaj pošilja k nam in nas k nečemu. Poseduje usmerjeno gibanje. Čutne date ali *hyle* že od začetka tendirajo k osmišljenju, aficirajo in motivirajo »jaz«. Glede na to »jaz« to tendenco prevzame in jo dovrši. V tem sovisju »jaz« ni gospodar smisla. Bržkone mu je lasten karakter »posla/podanika« [*»Gesindes«*], ¹⁶ ki sledi gibanju vznikajočega smisla in ga dovrši.

Če pojem »konstitucije« ima takšno vsebino, bi ga lahko razumeli znotraj okvira metaforike gradnje, samo da ima pri genetični analizi pomen gojenja [*des Anbauens*, lat. *colere*] večjo vlogo od pomena gradnje. ¹⁷

3. »Osmišljenje« smeri-smisla kot »metoda«

52

Husserl je ta vpogled razširil na evropsko zgodovino: »Menim, da to čutimo (in pri vsej nejasnosti je ta občutek res upravičen); naši evropski človeškosti je vrojena entelehija, ki preveva evropsko menjavo podob in jo osmišljuje kot razvoj k idealni podobi življenja in biti kot večni pol.« ¹⁸ (Hua VI, 320)

Husserl je poskušal ta občutek *metodološko* utemeljiti. Kako? Glede na posamično subjektivno življenje je v *Idejah* govoril o »refleksiji«, o tem, da se fenomenološka metoda giblje v refleksiji (prim. Hua III/1, 162). Tu, v spisu o *Krizi*, poudarja »osmislitev«: »Razlikovati moramo nadaljnji in ožji pojem samoosmislitve: čista jazna refleksija in refleksija celotnega življenja jaza kot jaza in osmislitev v pregnantnem smislu vzvratnega vpraševanja po smislu, po teleološkem bistvu jaza.« ¹⁹

14 [*»unbewußt«*] »Gre torej za fenomenologijo tega t. i. brezzavednega.« (Hua XI, 154)

15 »Afekcija predvsem predpostavlja privzdignjenje [*Abhebung*].« (Hua XI, 149)

16 Beseda *Gesinde* ima isti koren kot beseda *smisel*, *Sinn*.

17 Kot je znano, ima beseda *bebauen* dva pomena: *anbauen*, gojiti ('Na tem polju gojim riž') in *bauen*, graditi ('Na polju bom zgradil hišo').

18 V izvorniku: »Ich meine, wir *fühlen* es (und bei aller Unklarheit hat dieses *Gefühl* wohl sein Recht), daß unserem europäischen Menschentum eine *Entelechie* eingeboren ist, die den europäischen Gestaltenwandel durchherrscht und ihm den *Sinn* einer Entwicklung auf eine ideale Lebens- und Seinsgestalt als einen ewigen Pol verleiht.«

19 »Es muß ein weiterer und engerer Begriff von Selbstbesinnung unterschieden werden: die reine *Ichreflexion* und *Reflexion auf das gesamte Leben des Ich als Ich* und die *Besinnung* im prägnanten Sinn der Rück-

(Hua VI, 510) Očitno je, da je »osmislitev« v pregnantnem smislu razširitev te »refleksije«. Obenem opazimo, da se pojem »osmislitve« navezuje na pojem »smisla« in da je »smisel« skorajda identičen s »teleološkim bistvo jaza«.

Kako naj to razumemo? Husserlova miselna pot je takšna: v evropski zgodovini smisel vzklije tako rekoč brezzavedno. Aficira in motivira »jaz-e« in ti ga dovršijo. Tako gledano je ta zgodovina teleološka, kar pa obenem pomeni, da so »jazi« v zgodovini na strani poslanja, ki sledi vznikajočemu smislu.²⁰

Osmišljanje je metoda. Ne gre za operacijo, ki hoče že pripravljeno metodo od zunaj prisilno uporabiti na kakšni zadevi. »Osmislitev« za Husserla prej pomeni: »[...] v formi *historičnih* meditacij hoteti izpeljati *samoosmislitve* našega lastnega filozofskega sedanjega položaja, in sicer v upanju, da se bomo tako lahko polastili *smisla, metode* in *začetka* filozofije, filozofije, ki naj bi in bi morala veljati v našem življenju.²¹ (Hua VI, 365)

Samoosmislitev kot metoda naj ne bi razjasnila le »sedanjega položaja« filozofije, temveč tudi »smisel, *metodo* in *začetek*« taiste. Se pravi: *metoda sama razjasnjuje metodo*. Odnos metode do zadeve, torej do metode same, nikakor ni zunanji, temveč notranji. Pojem »metode« izhaja – kot vemo – iz grške besede *hódos*, ki pomeni pot. Pri Husserlu »smisel« pomeni teleološko usmeritev: *telos*. »Začetek« je skorajda identičen s pojmom *arché*. Metoda kot *hodos* teče [liegt] med *arché* in *telos*. Torej je metoda del celotnega zgodovinskega procesa.

53

Ta pomen metode igra vlogo tistega »prek« pri zgodovinskem grajenju. *Prek* osmislitve si Evropejci ozavestijo smisel in si ga tudi prilastijo. Bolje: *prek* Evropejcev se smisel »konstituira« v zgodovino, gospodar konstitucije smisla ni Evropejec, temveč smisel. Ta konstitucija-smisla-zgodovine je grajenje kulture prek poslanja/podanika [*Gesindes*].

4. Biti-poklican in »odgovornost«

Husserl govori o »biti-poklican: in »odgovornosti« Evropejcev in filozofov. »Biti-poklican« v kontekstu zgodovine je enake vrste kot »biti-aficiran« ali »biti-moti-

frage nach dem Sinn, dem teleologischen Wesen des Ich.«

²⁰ »Izvorno« vzklije smisla ne pripada normalnim dejstvom, temveč pradejstvu, ki predhodi »bistvu« in »možnosti«. V tem smislu bi lahko s Husserlom rekli : zgodovina je veliko dejstvo (prim. Hua VIII, 506).

²¹ »[...] in Form *historischer* Meditationen *Selbstbesinnungen* über unsere eigene philosophische Gegenwartslage durchführen zu wollen, und zwar in der Hoffnung, daß uns dadurch schließlich *Sinn, Methode* und *Anfang* der Philosophie zu eigen werden könnten, der einen Philosophie, der unser Leben gelten will und soll.«

viran« v primeru zaznave. To je skoraj identično z »občutkom« v gornjem smislu. Husserl npr. pravi: »Descartes dejansko inavgurira filozofijo popolnoma nove vrste: ko spremeni njen celoten stil, se radikalno odvrne od naivnega objektivizma k transcendentnemu subjektivizmu, za katerega se zdi, da se v vedno novih, a vselej nedostopnih poskusih želi približati nujni končni podobi. Naj zato ta napredujoča tendenca ne bi v sebi nosila večnostnega smisla, ki je za nas veličina, od zgodovine same naložena naloga, h kateri *smo* vsi *poklicani* sodelovati?« (Hua I, 46)

Glede »odgovornosti« Husserl pravi: »Izračati iz filozofa in iz filozofske generacije; kot odgovorno delujoč *v človeškem in kulturnem prostoru*, iz tega tudi *odgovornosti* in ustrezna dejanja.«²² (Hua VI, 510) »Odgovornost« je jazno-družbeni respons na zgodovinsko aficiran biti-poklican.²³ Tu je notranje in cirkularno gibanje, ki se *godi v »nekem kulturnem prostoru«, v Evropi.*

V tem kontekstu bi lahko razumeli tudi naslednjo Husserlovo izjavo, če besede »poslanstvo« in »življenje« beremo skupaj s »feniks«, »notranjščina življenja«, »poduhovljenje« in »duh« v fenomenološkem smislu: »Utrujenost je največja nevarnost za Evropo. Če se borimo proti nevarnosti vseh nevarnosti kot 'dobri Evropejci' s tisto drznostjo, ki se ne splaši pred neskončnim bojem, potem bo iz uničevalnega požara nevere, plapolajočega ognja dvoma človeškega *poslanstva* zahoda, iz pepela velike utrujenosti vstal *Feniks* nove *notranjščine življenja* in *poduhovljenja*, kot zastava velike in daljne človeške prihodnosti: saj edinole *duh* je nesmrten.«²⁴ (Hua VI, 348)

54

5. Notranjost in cirkularnost: sklenjeni?

Zdi se, da Husserlova fenomenologija cirkulira znotraj svojega življenjskega in kulturnega prostora. Torej je evrocentrična, saj ni prostora za odgovorno udeleževanje ne-Evropejcev?

22 »Dem Philosophen und einer Philosophengeneration erwachsen, als *in einem Menschheits- und Kulturraum* verantwortlich wirkend, auch *von diesem her Verantwortungen* und entsprechende Handlungen.«

23 Kar pomeni, da je posamični 'jaz', četudi 'prostovoljno' premišlja, kot pripadajoč zgodovinsko-kulturni skupnosti, že »motiviran« prek zgodovine. V tem smislu je zgodovina globlja (predhodnejša) od posamičnega subjekta.

24 »Europas größte Gefahr ist die Müdigkeit. Kämpfen wir gegen diese Gefahr der Gefahren als 'gute Europäer' in jener Tapferkeit, die auch einen unendlichen Kampf nicht scheut, dann wird aus dem Vernichtungsbrand des Unglaubens, dem schwelenden Feuer der Verzweiflung an der menschheitlichen *Sendung* des Abendlandes, aus der Asche der großen Müdigkeit der *Phoenix* einer neuen *Lebensinnerlichkeit* und *Vergeistigung* auferstehen, als Unterpfand einer großen und fernen Menschenzukunft: Denn der *Geist* allein ist unsterblich.«

Lahko to notranjost kritizirano *od zunaj*? Lahko bi bil centriran v japonski ali vzhodnoazijski kulturi, tako da je prestopanje meje mojega življenja zame nemogoče. Nisem ne kosmotheoros ne kozmopolit. Stališča, osvobojenega življenja in kulture ni. Tudi univerzalnost, na katero meri fenomenologija, ni nekaj, kar bi stalo zunaj jaznega sveta. Zunaj tega življenja je »nesmisel«. (Hua I, 117) Četudi se od znotraj lahko brez-končno širi in torej lahko vselej meri na univerzaliteto, »nima smisla« prestopiti njegove meje. Torej bi lahko rekli: izrazje, ki zveni evrocentrično, je bilo *za Husserla* neizogibno, saj ni mogel prestopiti te meje svojega življenja.²⁵

25 Ta problem se ne navezuje le na Husserla, ampak tudi na Heideggerja. Ker Heidegger odkloni transcendentno redukcijo, se pri njem prikaže še močnejše, kar ima predvsem opraviti z različnima pojmovoma sveta, ki sta ju izdelala Husserl in Heidegger. Pri Husserlu je svet »edinstven« in je mejna-razširitev [*Limes-Erweiterung*] kulturnega prostora. Pri Heideggerju je svet narodni svet. Četudi se zdi, da Heideggrov pojem dopušča pluraliteto narodnih svetov, pride do tega problema (o tem sem govoril ob drugi priložnosti; povzemanj tisto diskusijo):

Kot je znano, je Heidegger vpraševal po smislu biti. Medtem ko v Husserlovih očeh evropsko človeštvo skorajda izgubi svoj smisel in svojo smer, pri Heideggerju tubit vselej sledi nekemu smislu. Heidegger razlikuje dve dimenziji smisla. V statusu »nesamolastnosti« tubit sledi »pomenskosti« pripravnostnih kontekstov v svetu. Ta pomenskost je neka vrsta smisla, vendarle je tako rekoč nesamolastni smisel. Zato ga je treba inhibirati. Povod, da [to vrsto smisla] inhibiramo, je »tesnoba«. V tesnobi je tubit vržena nazaj na lastno bit, ki v sebi vključuje možnost smrti. Heideggrov pojem »odločenosti« ne pomeni zgolj odločitve, temveč – kot od-ločnost – tudi odprtost do lastne biti. Šele tedaj bo za tubit odprta možnost, zadobiti »samolastni« smisel biti.

Bit tubiti je vselej sobiti v svetu. »Če pa usodnostna tubit kot bit-v-svetu bistvenostno eksistira v sobiti z drugimi, je njeno dogajanje sodogajanje in določeno kot *usodnost*. S tem označujemo dogajanje skupnosti, *naroda*. Tako kakor sobiti z drugimi ni moč pojmovati kot skupnega nastopa več subjektov, se tudi usodnost ne sestavlja iz posamičnih usod. V *sobiti z drugimi v istem svetu* in odločenosti za *določene* možnosti, so usode *vodene* že vnaprej. Moč usodnosti se sprosti šele v soudeležbi in boju. Usodnostna usodnost tubiti v njeni in z njeno 'generacijo' šele tvori polno, *samolastno dogajanje* tubiti.« prim. *Bit in čas*, § 74, str. 520, SuZ 384 / GA 2, 508.

Najprej je treba spomniti na to, da besede kot *Schicksal*, usoda in *Geschik*, usodnost izvirajo iz besede *schicken*, poslati, in da je ta smiselno povezana s *senden*, pošiljati. Če neka tubit skupaj z drugimi dovršuje samolastni smisel biti, se tako rekoč *dogaja samolastni* svet. Svet ni neka bit-na sebi, temveč gibanje tega dogajanja. Takšno dogajanje sveta je izomorfno z dogajanjem resnice. Svet se dogaja prek spora z zemljo. Zemlja pripada skritosti in svet je spornostna negacija skritosti zemlje, torej pripada prikazovanju: »Resnica bistvuje le kot spor med ujasnjevanjem in skrivanjem v protivnosti sveta in zemlje. Ta resnica hoče biti kot ta spor sveta in zemlje usmerjena v delo. [...] Bivajoče mora potemtakem v sebi imeti bistvene poteze tega spora. V tem *sporu* je izborjena *enotnost* sveta in zemlje.« (GA 5, 55) Če smem to grobo izreči, je svet torej nekaj takega kot velika *umetnina*, ki v sebi nosi resnico.

Nato Heidegger pravi: »*Dogajanje zgodovine je dogajanje biti-v-svetu*.« (SuZ 388) Kdo kot biti-v-svetu pripada temu svetu? Ali, komu ta svet pripada? Za čigav biti-v-svetu gre? Heidegger že v *Biti in času* govori o »narodu«. V drugem besedilu pravi: »Svet je odpirajoča se odprtost širnih *utirjenj* preprostih in bistvenih odločitev v usodju kakega *zgodovinskega naroda*.« (GA 5, 35) V svetu se odpirajo tudi utirjenja kakega naroda, kar pomeni, da so v svetu pokazane določene smeri ali čuti [*Sinne*] dotičnega naroda. Če se dajejo smeri ali čuti, je njihov okvir že določen. Če se narod odloča od-ločen, sledi – vzdružujoč se v usodju – nekemu

Zdaj moramo vprašanje zastaviti pravilno. Pomenita notranjost in cirkularnost, da je naše življenje dejansko sklenjeno? Gre glede na to za *samooskrbo ali avtarkijo*, kakor v primeru popolnoma izolirane vasi? Je »življenje« docela sklenjen sistem? Ali pa je njegova »notrišnjost« nekako odprta? Ali ne izkušamo srečevanja z zunanjim? Če obstaja kakšna odprtost, ne bo torej treba korigirati dojemanje cirkularnega gibanja smisla fenomenologije v cikcakasto gibanje, ki dopušča »odprte« možnosti?²⁶

6. Pojemovna, krajevna, časovna vezanost in ...

Husserlova fenomenologija poseduje karakter »grajenja«, ki se kot izgrajevanje, gojenje navezuje na kulturo, saj beseda »kultura« izvira iz latinske besede *colere*, ki pomeni »pograditi, naseljevati, prebivati; gojiti, častiti«.²⁷ Fenomenologija je sorodna kulturi. Etimološko koren '*k^uel*' v *colere* pomeni: 'vrteti [se], gibati se [naokoli]'.²⁸ Četudi to implicira gibanje, ne gre za preprosto spremembo kraja. To gibanje ne poteka od enega kraja k drugemu, prej okoli nekega kraja.²⁹ V prvi vrsti je *vezano na kraj*. Pojem »kulture« je agraren in kmetski. Tu večinoma srečujemo svojega »sosedo«, torej v bližini prebivajočega kmeta, znotraj vasi.

56

Četudi je moč Husserlove fenomenologije v tem, da neko zadevo analizira *brez predsodkov in zatorej brez pojmov*, pa ji je torej zato, ker je sorodna z evropskim pojmom kulture, težko dopustiti, da zasijejo tudi drugi kraji kulture.

V vzhodnoazijskem kulturnem prostoru, kateremu pripadam, implicira pojem »kulture« nekaj drugega. Četudi obstajajo različne interpretacije, ena od njih pra-

smislu biti in ga dovrši. Svet je torej umetniško delo dotičnega naroda – je »kulturni«-svet, ki je bil izbojevan v odnošaju z zemljo, če se beseda »kultura« navezuje na človeško dejavnost na zemlji. Narod pa kot »ta narod« nastane na osnovni svetne-zgodovine. V tem smislu narod brez svojega sveta še ni narod, vsaj še ne pristni narod. Nič čudnega ni, da Heidegger v tem sovisju omenja »državotvorno dejanje«. (GA 5, 49) Četudi uporabljamo besedo »svetna-zgodovina«, *Welt-Geschichte*, ta pomeni dogajanje narodnostnega sveta, kar je njegova osnovna ideja.

V tem dogajanju temelji odločeno razmerje: svet pripada narodu, narod pripada svetu. Zdaj pa bi radi »preprosto« vprašali (če je »spraševanje« »preprostost [*Frömmigkeit*] mišljenja« (GA 7, 36)): Kje naj bi v takem svetu »prebival« *kak drug narod?* V nekem drugem svetu?

26 Ta »možnost« bi pravzaprav morala biti onstran dometa »proste variacije« »jaza«. Življenje skriva tako možnost, in v tem smislu je »odprto«. Kot taka bi se ta možnost »dejansko« lahko prikazala.

27 »... *bebauen*, [be]wohnen; pflegen, ehren«

28 ['(sich) drehen, (sich) herumbewegen'] »*Kolonija*': gre za tvorbo lat. *colere*, 'graditi, naseljevati; gojiti, častiti', oz. iz tega izvedenega samostalnika *colonus*, izgraditelj, kmet, naseljenec (upoštevaj francosko sponosenko *colon* > angl. *clowon, clown*). Lat. *colere* verjetno pripada indg. korenu **k^uel*, predstavljenem pod *Hals* – vrteti [se], gibati [se] okoli –, tako da je izvorni pomeni za *colere* verjetno 'biti marljivo zaposlen'; običajno se kje zadrževati'. (Duden, Herkunftswörterbuch)

29 Če pa se ta pojem vseeno veže na spremembo kraja, bi lahko vodil k problemu 'kolonializma'.

vi, da se »kultura« tukaj navezuje na život in tetoviranje.³⁰ Zaradi menjave krajev tetoviran život sreča drugače tetovirane. Srečanje z drugimi je dejanska predpostavka kulture.

Srečevanje se ne dogaja le v vzhodni Aziji, temveč tudi v Evropi, četudi evropski pojem »kulture« tega jasno ne kaže. Pri tem ena kultura vpliva na drugo. Dejansko »čiste« kulture ni. Na japonsko kulturo npr. je močno vplivala Kitajska. In kako je npr. s krščanstvom v Evropi? Njegove korenine vsekakor niso evropske. Vsak kulturni prostor je »dejansko« odprt za srečevanje, lahko bi ugotovili, da je vsaka kulturnost »dejansko« interkulturnost.³¹

Danes je problem še bolj resen. Komponenta smisla iz *colere*, [*be*]wohnen, »nase-ljevati, prebivati«, se navezuje na »navaditi se«, »*sich gewöhnen*«. Ni mogoče, da bi se česa navadili v trenutku. Proces navajanja terja dolgo časa. V tem smislu je vezan na čas. To pomeni: srečam kulturno tujega, se mi ta najprej zdi »nenavajen«, kot »nedomač«, »nedomačen«. Vseeno bi se nanj lahko »navadili«. V tem smislu »navaditi se« poseduje zanesljivo bazo agrarične kulture. Zdaj je »kultura« v krizi, saj je ogrožena njena zanesljiva baza »sebe-navajanja«. Životi se zaradi razvoja tehnike danes zelo hitro gibajo s kraja v kraj. Tehnika speši hitrost življenja nasploh. Vse od davna znano »gine«, trajanje sedanjosti je vse krajše in krajše. Lahko govorimo o »vrtincu«, ki nas je zajel razpoloženjsko. Zavoljo tehnike hitro vstopamo v druge kulture, in tujci prav tako hitro vstopijo v našo kulturo. Ljudje se srečujejo *hitreje kot traja sebe-navajanje*. Kako prekratka pričujočnost dovoljuje, da se drugače tetovirani prikažejo drug drugemu? Bi lahko kulturna skupina, ki sledi zgolj lastni smeri smisla, srečala neko drugo, potem se lahko kulturni tujci prikažejo ne le kot nedomačni tujci, temveč tudi »nasprotniki«, »Gegner«. ³² Srečanje, *Begegnung*, je lahko na-protenje, *Be-Gegnung*. Tu je zanesljiva baza »kulture« motena, saj je srečanje hitrejše od »sebe-navajanja«. V takih primerih lahko hitro pride do preprirov in boja.

30 V nekem drugem predavanju sem idejo tetovaže razvijal naprej. Gre za telesni fenomen (pravzaprav »telesni fenomen života«). Lahko se razširi v »duhovni« (životni) fenomen. Čisti »človek narave«, ki nima kulturne tetovaže v duhovnem smislu, ne bi mogel razumeti nikakršne kulture. *Duhovna tetovaža z lastno kulturo je eden od pogojev možnosti razumevanja tujih kultur*, četudi obenem predstavlja vzrok težave taistega (težava pa ni nemožnost). V tem smislu, da to oblikovanje predhodi tuji kulturi, imamo vedno *asimetrijo* med lastno kulturo in tujo kulturo. Vseeno je tuja kultura dejansko že vplivala na lastno, je torej »odprta«, četudi to večinoma ne pade v oči. Sama pade v oči in se tematizira šele ob nastopu z drugo »vpadljivo« tujo kulturo. Šele takrat se »prikaže« problem odnošaja med »lastno« in »tujo« kulturo, četudi obe že pred tem implicitno koeksistirata (običajno v podobi 'mešanja').

31 V primeru interkulturnosti je vselej že prisotna dvojnostna tendenca homogenizacije in heterogeniziranja.

32 Po Dudnu glagol *begegnen*, *srečevati* implicira *gegen*, »proti«.

Danes se nas ta situacija tiče na elementaren način, nas zadeva, v njej smo pozvani in tudi »poklicani«. V tem smislu smo vsi, tudi ne-Evropejci, za to »odgovorni«. Naj bi še naprej sledili poslanju naše »lastne« kulture in nadaljevali v tej smeri? Ali bi naj bi raje sploh »obstali«?³³ Lahko bi tudi – za trenutek »obsedaje«, kakor ob današnji seji – preiskovali možnost nad-agrikolturnostne ideje interkulturalnosti? Tako bi morda lahko našli neko upanje.

Prevedel *Aleš Košar*

LITERATURA

Husserl, Edmund:

Briefwechsel [Bw] (Husserliana Dokumente, Kluwer Academic Publishers. Dordrecht / Boston / London 1994)

– III : Die Göttinger Schule

– IV : Die Freiburger Schüler

Husserliana [Hua] (Gesammelte Werke, Martinus Nijhoff, Haag 1949–)

– I : Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge, 1963

– II : Die Idee der Phänomenologie, 1958

– III : Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, 1952

– VI : Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie, 1962

– VIII : Erste Philosophie, 1959

– X : Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewußtseins, 1966

– XI : Analysen zur passiven Synthesis (1918–1926), 1966

– XIX : Logische Untersuchungen, 1984

– XXIV : Einleitung in die Logik und Erkenntnistheorie (1907), 1984

33 Ali ni mogoče »stati« in stati z in pri kulturno tujem, tj. si 'biti v oporo', morda tudi 'nadomeščati' drugega?